

BİR MEDENİYET, KONUŞMAYA BAŞLADIĞINDA DEĞİL; SUSKUNLUĞUNDAN UTANMAYI ÖĞRENDİĞİNDE DOĞAR

İmdat Demir — Filozof Kirpi

ÖZET

*Medeniyet, çok konuşmakla değil, suskunluklarının yükünü fark edip bundan utanabilmekle başlar. Çünkü gürültü çoğu zaman hakikati örter; toplumlar konuşurken vicdanı susturabilir. Suskunluk bazen korkudan, bazen konfordan doğar ve kötülüğü normalleştiren bir ortaklığa dönüşür. Utanç ise ahlâkın erken uyarı sistemidir; "Neden sustum?" sorusunu doğurur. Bu soru sorulmadığında törenler, nutuklar ve gösteriler çoğalır ama yüzleşme gelmez. Yüzleşme olmadan medeniyet kurulmaz. Utanç, çöküşün değil, vicdanın ayağa kalkışının işaretidir. **Filozof Kirpi: "Bir medeniyet, konuşmaya başladığında değil; suskunluğundan utanmayı öğrendiğinde doğar."***

Medeniyet Gürültüden Değil, İç Sızısından İnşa Edilir

Bu cümle, süslü bir bilgelik afişi değil; medeniyetin boğazına dayanmış bir ayna. "Bir medeniyet, konuşmaya başladığında değil; suskunluğundan utanmayı öğrendiğinde doğar." Çünkü konuşmak kolaydır; gürültü, güçsüzlerin de güçlülüğüdür. Tarih boyunca en çok bağırانlar, en az düşünenler oldu. Meydanlar doldu, kürsüler kabardı, vaazlar uzadı, bildiriler çoğaldı; ama tam da bu anlarda vicdan sustu. Medeniyet dediğimiz şey, ses tellerinin kuvvetiyle değil, suskunluğun ağırlığıyla ölçülür. İnsan, sustuğu yerde masumdur sanır kendini. Oysa suskunluk çoğu zaman masumiyet değil, ortaklıktır. Utanç, burada başlar. Medeniyet, bu utancı tanıdığı an doğar.

Suskunluk utanılacak bir şey değildir diye öğretildi bize. "Aman karışma", "aman başına iş alma", "aman sessiz kal, geçer" dendi. Böylece suskunluk, bir ahlâk tekniğine dönüştü. İnsanlar kötülüğe bakmayı öğrendi ama görmemeyi seçti. Görmemek, modern zamanların en kurnaz savunma mekanizmasıdır. Görmediğinde sorumlu değilsin sanırsın. Oysa görmemek, bilerek körleşmektir. Körleşme bir kazâ değil, tercihtir. İşte medeniyet tam da burada çöker. Çünkü medeniyet, hakikati görme cesaretiyle ayakta durur. Hakikat, sesli bir şey değildir; çoğu zaman fısıltı hâlinde gelir. Gürültüde duyulmaz. Sustukça değil, suskunluğundan utandıkça duyulur.

Bugünün toplumları konuşuyor; hem de hiç susmadan konuşuyor. Televizyonlar konuşuyor, sosyal medya konuşuyor, liderler konuşuyor, uzmanlar konuşuyor, kanaat önderleri konuşuyor. Herkesin bir fikri var ama kimsenin bir utancı yok. Utanç yoksa medeniyet de yoktur. Çünkü utanç, ahlâkın ilk refleksidir. Utanma yetisini kaybetmiş bir toplum, her şeyi normalleştirir. Yoksulluğu, adaletsizliği, yalanı, hırsızlığı, şiddeti, vicdansızlığı. Normalleşen kötülük, medeniyetin mezar taşıdır. Konuşa konuşa gömülür.

Medeniyetin doğuşu, yüksek sesli manifestolarla olmaz. Medeniyet, bir an gelir ve toplum aynaya bakar. O aynada şunu görür: "Biz burada sustuk." İşte o an utanma başlar. Bu utanma bireysel değildir; kolektiftir. Bir toplum, yalnızca yaptıklarından değil, yapmadıklarından da utanmayı öğrendiğinde eşiği geçer.

Yapmadıklarımızın listesi, yaptıklarımızdan daha kabarıktır. Yardım etmediklerimiz, karşı çıkmadıklarımız, sahip çıkmadıklarımız, korumadıklarımız. Medeniyet, bu boşlukları fark etme bilincidir.

Suskunluk her zaman korkudan doğmaz. Bazen konforun çocuğudur. Rahatın bozulmaması için susulur. Statü korunur, itibar zedelenmez, ilişkiler zarar görmez. Böylece suskunluk, konforlu bir ahlâksızlığa dönüşür. Konforlu ahlâksızlık, en tehlikeli çürüme biçimidir. Çünkü rahatsız etmez. Kimse bağırılmaz, kimse ağlamaz, kimse hesap sormaz. Herkes "işine bakar". Medeniyet ise tam tersidir. Medeniyet, rahatsız eden soruların toplamıdır. Rahat bozucu bir varoluştur.

Tarih bize şunu defalarca gösterdi: Büyük felâketler, büyük suskunlukların ardından gelir. Katliamlar, sürgünler, soykırımlar, büyük adaletsizlikler; hepsi önce sessizlikle beslenir. Önce "abartılıyor" denir. Sonra "bizi ilgilendirmez" denir. En sonunda "çok geç" denir. Medeniyet, "çok geç" cümlesinden önce utanabilme kapasitesidir. Utanç, geç kalmışlığın erken uyarı sistemidir. Sustukça değil, suskunluğundan utandıkça çalışan bir alarmdir.

Bugün en çok neyi kaybettik? Hayâyı. Hayâ, utanmanın asil biçimidir. Dini bir süs değil, ahlâkî bir refleks. Hayâ kaybolduğunda utanma da kaybolur. Utanma kaybolduğunda her şey yapılabılır hâle gelir. Her şey söylenir, her şey meşrulaştırılır, her şey savunulur. Medeniyet, her şeyin savunulamadığı bir sınır bilincidir. O sınır, suskunluğun kendisi değil, suskunluk karşısındaki iç sızıdır.

Konuşma çağında yaşıyoruz ama dinleme çağında değil. Dinlemediğimiz için suskunluğun ne dediğini de duymuyoruz. Oysa suskunluk konuşur. Duvarlar konuşur, mezarlar konuşur, boş sandalyeler konuşur, kapanmış dükkânlar konuşur, sönmüş ocaklar konuşur. Medeniyet, bu sessiz tanıklığı duyabilme yeteneğidir. Gürültüde boğulan toplumlar, tanıklığı reddeder. Reddettikçe suç ortaklığı derinleşir.

Medeniyet, kahramanlık hikâyeleriyle değil, küçük utanma anlarıyla inşa edilir. Bir çocuğun yüzüne bakmamakla, bir yoksulun gözünden kaçmakla, bir haksızlık karşısında boğazın düğümlemesiyle. Bu düğüm çözülmediği sürece konuşmak bir şey değiştirmez. Hatta daha da kirletir. Çünkü utanmadan konuşan dil, hakikati değil, iktidarı üretir.

Şunu açıkça söyleyelim: Her suskunluk erdem değildir. Bazı suskunluklar ihanettir. Medeniyet, suskunluğu kutsallaştırmaz; onu sorgular. "Neden sustum?" sorusu, medeniyetin çekirdeğidir. Bu soru sorulmadığında toplum, ritüellerle oyalanır. Törenler yapılır, nutuklar atılır, anmalar düzenlenir; ama yüzleşme olmaz. Yüzleşme olmadan medeniyet olmaz. Yüzleşme, utancın kurucu eylemidir.

Bir toplum, suskunluğundan utanmayı öğrendiğinde dil değişir. Kelimeler hafifler, cümleler ağırlaşır. Bağırarak azalır, fısıltılar çoğalır. Gösteri yerini muhasebeye bırakır. Medeniyet tam da bu geçiştir. Gösteriden muhasebeye. Gürültüden vicdana.

Bugün bize "konuş" diyen çok. Ama asıl eksik olan şu çağrı: "Utan." Utanmak küçültmez; insanı büyütür. Toplum da öyle. Utanç, çöküşün değil, başlangıcın işaretidir. Medeniyet, utancı bastırınların değil, utançla ayağa kalkanların eseridir.

Sonuçta şunu söylemek zorundayız: Medeniyet bir başarı hikâyesi değil, bir vicdan hikâyesidir. Başarılar alkışla gelir; vicdan utançla. Alkış çabuk biter. Utanç kalır. Kalan şey medeniyettir. Sustuklarımızdan utandığımız gün, konuşmaya gerek kalmadan yeni bir dünya başlar.

Filozof Kirpi: "Bir medeniyet, konuşmaya başladığında değil; suskunluğundan utanmayı öğrendiğinde doğar."